

bûlevvel 273 / 8 Ağustos 886). İlk icraat olarak öşür vergisini bir yıllığına kaldırdı ve askere bol miktarda cülûs bahşisi dağıttı. Devlet idaresinde köklü değişiklikler yapmadı ve babası zamanındaki devlet adamlarını genelde görevlerinde bıraktı. Bu süreçte İspanya'nın kuzey taraflarında Asturias Krallığı ile Navarra Krallığı müslümanları tehdide başlamıştı.

Münzir döneminin en önemli olayı da babası zamanından başlayan Ömer b. Hafsun isyanıdır. Daha önce isyan eden ve bir ara yakalanıp getirildiği Kurtuba'da devletin yanında yer almakla birlikte tekrar ayaklanan Ömer b. Hafsun bu defa devletin kendilerine haksızlık yaptığını, ayrıca Araplar'ın kendilerini köle gibi kullandığını söyleyip insanları kölelikten kurtaracağını vaat ediyor bu vaatlerinin etkisinde kalan pek çok kişi kendisine katılıyordu. Elbîre (Elvira) ve Ceyân (Jaen) bölgesinde faaliyetlerini yoğunlaştıran Ömer'e karşı ordu sevkeden Münzir önceleri başarı kazandıysa da ilerleyen safhalarda durum değişti. Bunun üzerine 274 (887) ve 275 (888) yıllarında bizzat ordunun başında sefere çıkarak onun elindeki kaleleri aldıktan sonra isyanın merkezi Bübeşter'i (Bobastro) kuşattı. Ömer'in yanında yer alanların bir kısmı yakalanıp öldürüldü. Çok zor durumda kalan Ömer bazı şartlar ileri sürerek teslim olmaya karar verdi. Aslında bu onun zor durumda kalması yüzünden düşündüğü bir plandı. Bunun farkında olmayan Münzir tekliflerini kabul etti. Ayrıca kendisine 100 katır yükü yiyecek, giyecek ve değerli eşyalar gönderilmesini emretti. Anlaşmaya kadı ve bir grup fukaha da şahitlik etti (İbn Abdürabbih, IV, 497). Ardından Münzir kuşatmayı kaldırdı ve Kurtuba'ya dönmek için hazırlıklara

başladı. Ömer ise bu sırada gizlice Bübeşter'e gitti ve yeniden isyan etti. Bu na çok sınırlanan Münzir, Bübeşter Kalesi'ni daha şiddetli bir şekilde kuşatarak ele geçirmek için uğraştı. Fakat kuşatma esnasında rahatsızlanarak öldü (15 Safer 275 / 29 Haziran 888). Naaşı Kurtuba'nın batısındaki Münyetü'n-Nâure sarayına getirildi (İbn İzârî, II, 122; İmamuddin, s. 97). Ölümünden kendisinden sonra devletin başına geçecek olan kardeşi Abdullah'ın sorumlu tutulduğuna dair rivayetler yanında hastalıktan öldüğüne dair rivayetler de vardır. Münzir cesareti, dirayeti ve kararlılığıyla tanınmıştır. Ayrıca ilmi teşvik etmiş, şairleri ve ilim adamlarını korumuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Abdürabbih, *el-İkdü'l-ferid*, IV, 496-497; İbnü'l-Kütüyye, *Târihu ifitâhi'l-Endelüs* (nşr. İbrâhîm el-Ebyârî), Kahire-Beyrut 1402/1982, s. 116; *Ahâbâr mecmû'a*, s. 132-133; Humeydî, *Cezvetü'l-muktebis* (nşr. İbrâhîm el-Ebyârî), Kahire 1410/1989, I, 40-41, 164; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, VII, 51, 162, 306, 310, 320, 369, 416, 424-425; a.e. (trc. Ahmed Ağırakça), İstanbul 1986, VII, 138, 309, 349-350, 355, 363; İbnü'l-Ebbâr, *el-Hulle-tü's-siyerâ'* (nşr. Hüseyin Münis), Kahire 1985, I-II, bk. İndeks; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, II, 117-118, 122; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXIII, 393-394; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, VIII, 263-264; XII, 623; İbn Haldûn, *el-İber*, Beyrut 1413/1992, IV, 159-160, 162; Makkarî, *Nefhu't-İtib*, I, 352; Dozy, *Spanish Islam*, London 1913, s. 302, 313, 321-323; E. Lévi-Provençal, *Histoire de l'Espagne musulmane*, Leiden 1950, I, 306-310; Anwar G. Chejne, *Muslim Spain*, Minneapolis 1974, s. 13, 24-25, 267; S. M. İmamuddin, *Muslim Spain*, Leiden 1981, s. 97, 220; R. Marin-Guzman, "The Causes of the Revolt of Umar İbn Hafsun in al-Andalus", *Arabica*, XLII/22, Leiden 1995, s. 180 vd.; Ch. Pellat, "al-Mundhir b. Muḥammad", *EP* (İng.), VII, 568-569; Birsal Küçüksipahioğlu, "Ömer b. Hafsun", *DİA*, XXXIV, 64-65.

BİRSEL KÜÇÜKSİPAHIOĞLU

MÜSELLİM CAMİİ ve KÜTÜPHANESİ

Antalya'da
XVIII. yüzyılın sonlarına ait cami
ve kütüphane.

Elmalı mahallesinde Kışla Han Çarşısı'nın yanında bulunmaktadır. Giriş kapısının üstünde yer alan kitâbeye göre Hacı Osman Ağa oğlu, Hacı Mehmed Ağa tarafından 1211'de (1796) yaptırılmıştır. Hacı Osman Ağa ile oğulları Deli Bekir ve Hacı Mehmed Ağa kırk yıl kadar Teke sancağının idaresini ellerinde tutmuşlar, aile Hacı Osmanoğulları veya Tekelioğulları diye tanınmıştır. Hacı Mehmed Ağa'nın 1199 (1785) yılında Hamîd ve 20 Safer 1209'da (16 Eylül 1794) kapıcıbaşı (serbevâbîn) rütbesiyle Teke sancağına mütesellim (müsellim) tayin edildiği, son görevini vefat tarihi olan 1812'ye kadar sürdürdüğü bilinmektedir. Antalya Müzesi'ndeki dosyasında, caminin kubbe kasnağının doğu tarafındaki pencerenin altında yer alan kitâbeye göre 1279 (1862-63) ve 1325'te (1907) tamir edildiği anlaşılmaktadır. Kitâbe günümüzde mevcut değildir. Yapı ayrıca, 1952-1955 ve 1989-1992 yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarılmıştır. Bazı araştırmacılar, yapının Beylikler devrinde kalan bir mescidin bazı ilâveler ve köklü bir onarımla elden geçirilerek hizmete açıldığını düşünmekte (Barışta, s. 116), eserin mimari özellikleri de bunu teyit etmektedir. Antalya Müzesi'nin kurucusu ve ilk müdürü Süleyman Fikri Erten kaynak göstermeden Hacı Mehmed Ağa'nın inşa ettirdiği cami ve içindeki kitaplık ile bitişikteki sıbyan mektebi için düzenlediği 1 Muharrem 1204 (21 Eylül 1789) tarihli vakfiye metnini kaydeder (*Tekelioğulları*, s. 17-26). Teke sancağı 1 numaralı Şer'iyye Sicili'nde de Hacı Mehmed Ağa'nın cami yakınındaki bir evi 13 Şevval 1224 (21 Kasım 1809) tarihinde satın alıp cami meşihatının kullanımı için vakfettiği yazılıdır (Moğol, s. 189-190).

Cami kare planlı (10 x 10 m.) ve tek kubbeyle örtülü bir harime sahiptir. Kurşun kaplı olan ve sekizgen kasnağa oturan kubbeye geçiş tromplarla sağlanmıştır. Tromplar dışarıdan yine sekizgen, ancak birinciye göre daha yüksek bir kasnakla gizlenmiştir. Bunun altında kalın beden duvarları bulunmaktadır. Beden duvarlarında bir sıra halinde düzenlenmiş dikdörtgen sekiz pencere ile tromplar arasın-

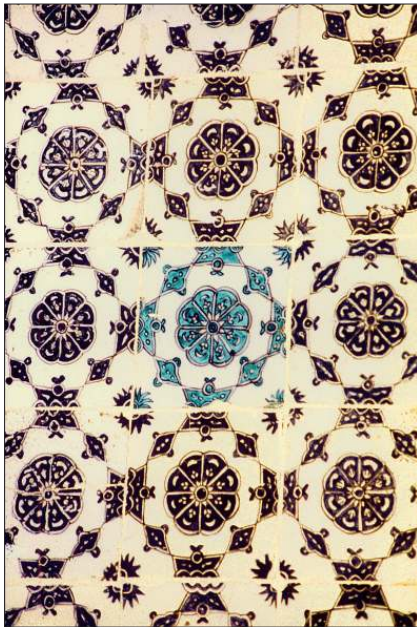

Müsellim
Camii
ve Kütüphanesi -
Antalya

daki dört pencere harimi aydınlatır. Dikdörtgen pencerelerin yukarılarında içte ve dışta hafif içerlek, sivri kemerli alınlıklar vardır. Tromplar arasındaki pencereler alçı şebekeli olup içten renkli camlıdır. Sekiz ahşap direğin taşıdığı kiremit kaplı meyilli bir çatı ile örtülü olan binanın önündeki son cemaat yeri minarenin de kaidesini içine alacak şekilde uzatılmıştır. Sonradan yapıldığı anlaşılan son cemaat yerinin doğu tarafının duvarla kapalı olması daha önce burada bir son cemaat yerinin varlığına işaret etmektedir. Ancak bu duvarın cami beden duvarıyla olan ilişkisi bunun da sonradan yapıldığına işaret sayılmaktadır.

Caminin dikdörtgen pencerelerinin alınlıklarıyla mihrap nişi ve harimin duvarları tromplara kadar beyaz zemin üzerine kobalt mavisi levha çinilerle kaplanmıştır. Doğu duvarındaki bazı levha çinilerinin ortalarında turkuaz-yeşil kullanılmıştır. Sır altı tekniğiyle yapılan bu çinilerde konturlar siyahtır ve bunlar kalitesiz Kütahya çinileridir (Öney, s. 95). Çinilerin benzerlerine Topkapı Sarayı Haremi'nin Hünkâr Hamamı'nda, Sünnet Odası'nın duvarlarında ve I. Abdülhamid Dairesi koridorunda rastlanmaktadır (Barışta, s. 118). Levha çinilerin büyük çoğunluğu 1992'de sona eren onarım sırasında değiştirilmiştir.

Müsellim Camii çinilerinden bir örnek

Müsellim Camii'nin kitabesi

tir. Daha önce ortadan kalkmış olanların yerine de yenileri konulmuştur. Orijinal çiniler koyu, yeniler ise açık renktedir. Son onarımda İsmail Ünal, Gönül Öney ve Örcün Barışta'nın bahsettiği dikdörtgen formlu çinilerin tamamı kaldırılarak yerlerine yeni mavi-beyaz çiniler monte edilmiştir. Kubbedeki barok karakterli kalem işi bezemeler 1992 onarımında ortaya çıkarılmış, orijinallerinden örnekler bırakılarak çoğu yenilenmiştir. Cami Esnaf ve Koruma Derneği tarafından 2005 yılında caminin kadınlar mahfili, pencere pervazları ve minberindeki yağlı boyaların yakılarak ortadan kaldırılmasıyla boya altındaki kalem işi bitkisel bezemeler ortaya çıkarılmıştır. Bunlar genellikle natüralist anlayışla gerçekleştirilmiş süslemelerdir. Bu bağlamda, barok ve natüralist anlayışın birlikte görülmesi bakımından dönemin özelliklerini yansıttığı ifade edilebilir. Harimin kuzeybatı köşesinde yükselen minarenin kare tabanlı kaidesi kesme taş kaplamadır. Silindirik tuğla gövde pabuçla kaideye oturtulmuştur. Kapalı korkuluğa sahip şerefenin altındaki kiremitler, yatay profillerle belirlenmiş çağdaş minarelerin şerefe altlarıyla pek bağdaşmamaktadır.

Caminin güneybatı köşesiyle birleştirilmiş olan kütüphanenin moloz taşla inşa edilmesi sonradan yapıldığına işaret sayılmakla birlikte (Erken, I, 551) Süleyman Fikri Erten'in sözünü ettiği vakfiyede caminin yanında kütüphaneden de bahsedildiği görülür. Kare planlı (4,70 x 4,70 m.) kütüphane köşelerde tromplara dayanan, tepesinde koyu yeşil çini bir alemin bulunduğu tek kubbe ile örtülüdür. Tromplar dıştan ongen bir kasnakla gizlenmiştir. Bina batı duvarlarında iki, doğu duvarında bir dikdörtgen pencereyle aydınlanmaktadır. Erten'in yerini belirtmeden bahsettiği ocak tarafımızdan görülememiştir. Yapıda baca bulunmadığı için bunun nasıl bir ocak olduğunu kestirmek güçtür. Yıllarca bakımsız kalan kütüphane Erten'in gayretleriyle 1924'te Antalya Müzesi'ne devredilmiştir. Bina halen Diyanet Vakfı Ya-

yın Satış Merkezi olarak kullanılmaktadır. Hacı Mehmed Ağa kütüphaneye 589 cilt kitap vakfetmiştir (Erten, *Tekelioğulları*, s. 24). Bu kitapların bir kısmı Antalya Tekelioğlu İl Halk Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Süleyman Fikri [Erten], *Antalya Livâsı Tarihi*, İstanbul 1338-40, s. 100; a.mlf., *Tekelioğulları*, [baskı yeri yok] 1955 (Hüsnütabat Basımevi), s. 5-26; R. M. Riefstahl, *Turkish Architecture in Southwestern Anatolia*, Cambridge 1931, s. 51; İbrahim Adil Sivrikaya, *Teke Sancağı Mütesellimi Hacı Mehmed Ağa* (mezuniyet tezi, 1966), İÜ Ed. Fak.; Gönül Öney, *Türk Çini Sanatı*, İstanbul 1976, s. 70, 95; Sabih Erken, *Türkiye'de Vakıf Abideleri ve Eski Eserler*, Ankara 1983, I, 549-552; Örcün Barışta, "Antalya Müsellim Camiini Bezeyen Çiniler ve Bunların Topkapı Sarayı'nda Bulunan Benzerleri Üzerine", *Prof. Dr. Yılmaz Önge Armağanı*, Konya 1993, s. 115-127; Hasan Moğol, *Teke Sancağı Şer'iyye Sicili*, Ankara 1996, s. 189-190; Ahmet Halaçoğlu, *Teke Mütesellimi Hacı Mehmed Ağa ve Faaliyetleri*, Isparta 2002; İsmail E. Erünsal, *Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri: Tarihî Gelişimi ve Organizasyonu*, Ankara 2008, s. 263, 277; Süreyya Eroğlu - İnci Özen, "Antalya Müsellim Camisi'nde Bulunan Ahşap Üzerine Kalem İş Bezemeler", *XIV. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu: 20-22 Ekim 2010* (haz. Ali Baş v.dğr.), Konya 2011, s. 241-256; İsmail Ünal, "Antalya Bölgesindeki Çinili Eserler", *TELİD*, sy. 14 (1974), s. 14-28; Mürsel Sümer, "189 Yıl Önce Antalya'da Kurulan Bir Vakıf Kütüphanemiz: Mütesellim (Müsellim) Kütüphanesi", *Türk Kütüphaneciler Birliği Bülteni*, XXXV/1, Ankara 1986, s. 33-37.

▲ KASIM İNCE

MÜSLİM b. EBÜ KERİME

(bk. EBÜ UBEYDE,
Müslim b. Ebü Kerime).

MÜTEFERRİKA MATBAASI

1727'de
İbrâhim Müteferrika tarafından kurulan
ilk Türk matbaası.

Erdelli bir mühtedi olan İbrâhim Müteferrika ve Yirmisekizcelebizâde Mehmed Said Efendi tarafından kurulmuş, bir müddet sonra Mehmed Said Efendi'nin